

УДК 2.13(24)

І. В. Шавріна, канд. філос. наук, доц.

СПІВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ Й МОРАЛІ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ: І.КАНТ І Л.ФОЄРБАХ

У статті розкриваються головні положення фундатора німецької класичної філософії І.Канта і Л.Фоєрбаха на взаємозв'язок між релігією і етикою, релігійними і моральними принципами. Незважаючи на різні підходи цих двох авторів, вони обидва створюють нерелігійну мораль. У подальшому їх "моральна релігія" впливає на процеси модернізації протестантської теології, відбувається її метизація, особлива увага приділяється саме питанням земного життя людини, її прагненням та бажанням, вмінню жити в соціумі.

Ключові слова: релігія, етика, мораль, моральність, людина, соціум, протестантизм, модернізм, протестантська теологія, етизація, релігійна антропологія.

Взаємовідносини моралі й релігії є однією з головних проблем сучасної культури. Зміни, що відбуваються в релігійному світогляді, завжди пов'язані з певними моральними уявленнями, що вироблялися або виробляються в межах конкретної релігії й в подальшому складають релігійні правила у сфері моралі. Релігійна мораль орієнтується на дві групи цінностей – цінності людські й надлюдські, земні й небесні. Моральнісні відносини в християнстві, на відміну від світської етики, мали опосередкований характер, тому що обов'язки перед Богом завжди реалізовувалися через обов'язки перед людиною. Мораль у релігійній свідомості – це складова, а вірніше, та частина релігії, яка підкорена вірі, сам факт її походження знаходиться в залежності від трансцендентного початку. Впродовж історичного руху християнська релігія мала достатньо культурних, догматичних і організаційних змін, але, при цьому, головні принципи християнської етики залишалися незмінними. І доба Реформації, в цілому, не змінила такого стану, але водночас загострила питання про співвідношення релігійного і морального, мирського і трансцендентного. В подальшому проблема моральнісного становлення людини набуває іншого значення, стає домінуючою в певних течіях протестантизму. В кінці XVIII – на початку XIX ст. відбувається радикальна зміна у протестантській думці – подальша етизація християнства і ставлення до нього не стільки як до релігійного вчення, оскільки як до моральнісного. Така зміна в релігійному світогляді актуалізувала в XX ст. модерністські теологічні концепції, що розвивали ідеї ліберальної теології. Що стосується релігійного модернізму, то це явище, яке не слід розглядати як таке, що є приналежним тільки XX ст. Будь-які зміни в релігійних ідеях, організаційній структурі чи практиці можна кваліфікувати як модерністські. В якості прикладу сучасного модернізму є теологічний модернізм у сучасному протестантизмі. Теологічний модернізм є неоднорідною течією, містить різні напрями та ідеї. головною спрямованістю яких є переосмислення сучасного християнства. Очевидно, що однією із найголовніших частин теологічного модернізму є та, яка розвинула ідеї ліберальної теології, тому що в ній основною виявилася тенденція етизації теологічної думки.

Відомі дослідники Т.Альтіцер, Д.Бонгоффер, П.Ван-Бурен, В.Гамільтон, Д.Зелле, Г.Кокс, Дж.Робінсон звертаються до проблем етики й це стає одним із основних методологічних прийомів, за допомогою якого вони прагнуть обґрунтувати нову теологію, проінтерпретувати не тільки фундаментальні принципи християнського вчення, але й релігійну мораль як таку. Цей та інші аспекти протестантизму досліджували як українські, так і зарубіжні вчені – Л.Воронкова, В.Гараджа, В.Добреньков, К.Ніконов, О.Спис, Д.Угрінович, М.Черенков та ін. Особливу увагу привертають праці В.Добренькова, який аналізує концепції протестантського модернізму, що репрезентовані американською теологічною думкою. Актуальні проблеми сучасної протестантської теології

досліджують В.Гараджа, К.Ніконов, О.Спис, М.Черенков та ін. Зміни акцентів у протестантській думці вищезазначені автори розглядають не просто як вимушене пристосування християнства до дійсності, але як більш складний та неоднозначний процес, де не релігійність є масовим явищем (Д.Бонгоффер). Тому й постає важливим питання, яке було поставлено у XVII ст. П.Бейлем про можливість існування суспільства невірних, які дотримуються моральнісного способу життя. Вся релігія є "підготовкою" для такого соціуму і тоді виникає питання: якою буде доля самої релігії? Ось це питання, на думку вищезазначених авторів, й прагне дати відповіді теологічний модернізм. І тут знову виникає низка питань: наскільки буде значущою переведення релігійного в площину етичного і навпаки й чи не втрачається сутність як релігійного, так і етичного? чи тенденція етизації теології, розчинення небесного у земному, навіть його повна елімінація є рухом від релігійної до моральнісної свідомості? Питання, які сформульовані цими дослідниками, є актуальними й сьогодні, в XXI ст., коли протестантський модернізм існує у різноманітних колах філософської, релігійної, соціокультурної думки на Заході.

Метою статті є розкриття актуальності положень щодо взаємозв'язку релігії й етики І.Канта і Л.Фоєрбаха для процесів модернізації протестантської теології.

Сутність лібералізації протестантської ідеології слід позначити як модернізацію тих її характеристик, що мали відбиток католицької ортодоксії. Це мало свій вираз у подоланні традиційного протиставлення іманентного і трансцендентного в християнській релігії, яке було чужим для свідомості Нового часу. Подолання цього протиставлення було неможливим без використання філософської методології, перш за все, філософських положень фундатора німецької класичної філософії І.Канта. Слід зазначити, що вплив філософії І.Канта і його моральної релігії був виражений в ідеї раціоналістичного тлумачення змісту релігії, філософської інтерпретації Святого Письма. По-друге, антропоцентричне обґрунтування І.Кантом походження та сутності релігії також було використано християнською ліберальною теологією. Великого значення для філософії релігії набуває концепція засновника німецької класичної філософії І.Канта, який одним із перших поставив завдання теоретичного дослідження релігії, не посилаючись при цьому на теологію. Філософське осмислення релігії "в межах тільки розуму" прагне не знищити релігію, проблему віри, а виявити її раціональний зміст, надати людині "розумну релігію". Необхідність релігії, на думку німецького філософа, яку він обґрунтовує в праці "Критика практичного розуму" [5], знаходиться в моральній площині, у галузі практичного розуму. І.Кант робить висновок, що релігія є необхідною для обґрунтування моральнісних принципів поведінки людини, а вони можуть розвинути на ґрунті віри.

І.Кант завжди пов'язував цінність із суб'єктом. Але, йдеться не про його практичні потреби, інтереси та цілі, а про щось "вище" в суб'єкті, що виходить поза його

межі і свідчить про більш важливе призначення людини, що репрезентує в цьому світі досвіду – інший, недоступний та неосяжний світ "речей у собі". І. Кант розрізняє цінність відносну і абсолютну та наголошує, що необхідною умовою суб'єктивного засвоєння цінності є присутність "доброї волі" людини. Добра воля – як справжня цінність у собі та свободна мета, яка є вільною від облуплених мережею необхідності, завжди відносних положень зовнішнього світу, є суб'єктивною. Але, реалізується вона з загального джерела добра, не відносного, не для мене тільки добра, а добра безумовного. У зв'язку з цим І. Кант зазначає: "Приборкання афектів та пристрастей, самовладання і тверезе міркування не тільки у багатьох відносинах гарні, але, вочевидь, складають навіть частину внутрішньої цінності особистості; однак багато чого не достатньо для того, щоб оголосити усі ці властивості добрими без обмежень (як би безумовно вони не прославлялися древніми). Адаже, без принципів доброї волі, вони можуть стати найвищою мірою дурними, і холоднокровність лиходія робить його не тільки набагато більш небезпечним, але й безпосередньо в наших очах ще огиднішим, ніж вважали б його таким, без цієї властивості" [5, с. 228-229].

У праці "Критика чистого розуму" І.Кант формулює три головних питання, які характеризують людину, її віру: що я можу знати? що я повинний робити? на що я маю сподіватися? Безперечно, людина, на думку І. Канта, не обмежується знанням. У передмові до другого видання "Критики чистого розуму" (1787 р.) він остаточно висловить таке положення: "Мені довелося обмежити знання, щоб звільнити місце вірі" [4, с. 96].

Для І.Канта людина не може виступати об'єктом, йдеться про те, що моральність та релігія надають їй статусу суб'єкту. Сама ж мораль ніколи не є ґрунтом релігії, але обов'язково призводить до релігії. Принципово важливим у зв'язку з темою дисертаційного дослідження є те обґрунтування І. Канта, що релігія не є історичною. Вона аналізується ним як онтологічна категорія, людська душа обов'язково є заповненою релігійною вірою.

В аспекті виявлення значення душевно-духовних орієнтацій, І. Кант наполягає на тому, що людина мусить знати, якого берега їй слід триматися, кожна людина мусить визначити своє місце в світі, "... навчитися тому, якою необхідно бути, щоб бути людиною" [3, с. 206], а людиною, тобто істотою духовною її може зробити тільки віра.

Принципово важливим для аналізу духовних і релігійних орієнтацій людини є всезагальний закон етики – категоричний імператив, який сформульований І. Кантом в такий спосіб: "Вчиняй тільки згідно з такою максимою, керуючись якою, ти водночас можеш побажати, щоб вона стала всезагальним законом". В іншому варіанті – засновник німецької класичної філософії висловлюється так: "Вчиняй так, як нібито максима твого вчинку через твою волю мусить стати всезагальним законом природи" [5, с. 261].

Антропологізм І.Канта, на відміну від геоцентризму, виходив із усвідомлення істинної релігії як сутності духу людини, в якості джерела релігійної і моральної віри виводи людину та її розум. Окрім того, ідея І.Канта про істинну церкву теж постала основою для ліберальної ідеології – церква реалізується ні в храмі, а в таємниці духу людини.

Свій подальший розвиток ідея моральної релігії мала в філософії Л.Фоєрбаха. На відміну від І.Канта, який виводив мораль із релігії й який синтезував мораль і релігію, Л.Фоєрбах вважав основою моралі як почуття, так і релігійні принципи. У такому розумінні позиція Л.Фоєрбаха в аспекті сутності релігії була більш обґру-

нтованою та послідовною, а спроба синтезу релігії й моралі та створення моральної релігії, або "релігії любові" на ґрунті почуття, а не розуму більш відповідала духовній наповненості самої релігії. Етичні положення і І.Канта, і Л.Фоєрбаха, при всіх їх відмінностях, мали подібність у питанні про ставлення моралі до релігії. Особливо це стосується призначення моралі, яка слугує не Богам, а людині (І.Кант, Л.Фоєрбах). Для Л.Фоєрбаха найголовнішим було розуміння моралі як релігії та перетворення моральних зв'язків між людьми в "істинно релігійні відносини", що освячені почуттями[8]; а для І.Канта – про піднесення моралі до рівня релігійного шанування як необхідній умові здійснення морального закону, що освячений розумом. На відміну від філософії І.Канта, вплив філософських ідей Л.Фоєрбаха на протестантську теологічну думку був не настільки явним, але його ідеї були висвітлені в теології протестантського модернізму. Ця тенденція посилюється розпочинаючи з 20-х років ХХ ст., коли інтерес до творчої спадщини Л.Фоєрбаха був пов'язаний з розвитком релігійної антропології. Але, на нашу думку, слід зазначити, що "релігія розуму" І.Канта, "нова релігія" Л.Фоєрбаха не досягають своєї мети, оскільки ґрунтом цих "релігій" є синтез релігії й моралі. Етизація релігії, з точки зору філософської методології, призводить до вихолощення релігійного змісту, а затвердження світської моралі на релігійному ґрунті призводить ні до синтезу, а до певних прогалин у структурі подібних етичних побудов. Йдеться про те, що своєрідність етичного полягає в тому, що воно, на відміну від релігійного, охоплює всю сферу людських взаємовідносин, а тому будь-яка спроба перевести релігійне в площину етичного і навпаки, робить те, що втрачається своєрідність як етичного, так і релігійного.

Релігія – це соціальна інституція, система певних вірувань та поведінки людини, групи, спільності, що визначаються вірою в надприродне. Впродовж усього руху історії людства релігія відігравала принципову роль у процесі конструювання людиною реальності як такої та була засобом легітимації та підтримки соціального устрою.

І релігію, і етику можна розуміти як комплекс систем символів, завдяки яким члени соціуму орієнтуються в оточуючій їх дійсності та визначають свої взаємовідносини. Релігія є більшою, ніж звичай. Вона контролює сприйняття людини й в аспекті самої себе, й інших людей, й оточуючого середовища в цілому, глибоко та систематично контролює поведінку людини, причому багато з її методів не проникають у свідомість людини, а тому знаходяться поза межами контролю з боку людини.

Відомий французький вчений О.Конт наголошував, що релігія відтворює в самій собі диференціацію людської природи – вона породжує єдність, релігія одночасно звертається і до розуму людини, і до її дієвості, тобто звертається до всіх можливостей людини як цілісності [9, с. 48]. На думку О.Конта, релігія завжди безпосередньо пов'язана з людиною, форма її існування – завжди є особистісною. Французький дослідник виділяє соціальні, гносеологічні та психологічні джерела релігії. Таке поняття, як "соціальна основа" означає сукупність суспільних відносин, що обумовлюють виникнення, функціонування та відтворення релігії. Поняття "соціальна основа", фактично, розкриває причини, що породжують релігію.

Так, гносеологічна основа релігії пов'язана з формуванням релігійних уявлень в свідомості людини в процесі її пізнання. Формування релігійної свідомості пов'язано як з особливостями пізнання, так і зі специфічними складовими психіки людини, з такими як емоції, відчуття, на-

стрій, переживання та ін., які й можна охарактеризувати як психологічну основу для виникнення релігії [11].

Релігійна віра, звичаї, ритуали та обряди, виникають у первісному суспільстві. У сучасному світі існує нескінченна кількість релігійних вірувань та обрядів, що відповідають цим віруванням. Слід зазначити, що релігійні вірування, які виникли та поширилися у західному світі, мали етноцентричний характер. Такі вірування ґрунтувалися на вірі в існування єдиної верховної істоти (Бог, Абсолют); на вірі в те, що саме Бог створив Всесвіт, усе живе, що Він впливає на долю кожної людини; що існує життя після смерті, а діяння та думки людини в її земному житті визначають її долю, долю її душі після втрати тіла.

У багатьох релігіях відсутня віра в єдиного Бога або в богів. Вірування такого типу не містять уявлень про створення Всесвіту, життя, людини. Деякі релігії, взагалі, не висвітлюють питання про життя після смерті. В такий спосіб, ці характеристики не можуть слугувати визначальними для дефініції релігії. Скоріше, об'єднуючим елементом слугує уявлення про священне. Релігія – це система вірувань певних груп людей, які виконують певні ритуали, обряди та ін., що втілюють уявлення про священне, те надприродне, що визначає долю людини.

До елементів релігії слід віднести – по-перше, наявність спільності віруючих; по-друге, уявлення про священне, надприродне; по-третє, систему вірувань; по-четверте, певні ритуали; по-п'яте, уявлення людини і людей про певний спосіб життя, згідно з приписами та настановами віри.

Слід також зазначити, що виникнення, існування та модифікація релігії обумовлені саме суспільними відносинами, як давнини, так і сучасності.

У релігійних уявленнях, у релігійних віруваннях, символах і текстах, фактично, закодовані певні типи суспільних відносин, норми та правила людського співжиття. Релігія виступає як одна з підсистем суспільства і посідає у ньому різне місце. Справа полягає в тому, що позиції самої релігії змінюються в процесі історичного руху людства, змінюються також в залежності від країн та регіонів, у яких виникає певна релігія, її функції та зона їх впливу також змінюються.

Але, впродовж величного руху людської історії релігія відігравала вирішальну роль в процесі конструювання людиною соціальної дійсності та соціальної реальності, саме вона виступала найбільш ефективним та розповсюдженим засобом пояснення, виправдання та підтримки соціального порядку.

У науковій літературі проблема взаємовідносин між релігією і етикою практично не аналізувалася, але існують дослідження, автори яких прагнуть розглянути релігію у взаємодії з іншими соціальними інституціями. Перш, ніж аналізувати релігію як соціальну інституцію, на нашу думку, необхідно розкрити саме поняття "соціальна інституція". Соціальні інституції – це організовані об'єднання людей, які виконують певні соціально-значущі функції, забезпечують сумісне досягнення цілей на основі виконання членами суспільства соціальних ролей, що базуються на соціальних цінностях, на нормах та зразках поведінки, а процес упорядкування, формалізації та стандартизації суспільних зв'язків та відносин має назву "інституціоналізація".

На думку К.Маркса, релігія як соціальний феномен виступає як об'єктивний фактор, який впливає на людей в такий же спосіб, як і всяка інша суспільна інституція. К.Маркс обґрунтовує функціональний підхід до дослідження релігії. Релігія, на думку фундатора марксизму, обумовлена суспільними відносинами, а її суспільна функція – це інтерпретація, а не продукування існуючих

відносин. Соціальною функцією релігії є ідеологічна функція – вона або виправдовує і, в такий спосіб, узаконює існуючий порядок у соціумі, або засуджує цей порядок та відмовляє йому в праві на існування. Водночас релігія може виконувати інтегративну функцію щодо соціуму, але може і дезінтегрувати життя суспільства, коли виникають конфлікти релігійного характеру.

Важливим те, що у другій половині XIX століття, в період промислової революції гострою постає проблема соціальної організації, соціальних зв'язків. Саме ці обставини надали можливість ученим говорити про позитивне значення релігії. На перший план у дослідженні релігії виходить новий напрям, інтеграційний. Відомий дослідник Е.Дюркгайм аналізує релігію як фактор соціальної інтеграції, як основу єдності суспільства. Він також зазначає, що про наявність певної релігії можна говорити тоді, коли віра в священне поєднується з відповідною практикою віруючих (дії, що є наслідками віри – участь у діяльності релігійної спільноти, спільності, виконання ритуалів, дотримання правильного, морального способу життя та ін.).

Інший німецький дослідник М.Вебер не тільки визначає місце та значення релігії в суспільстві, що постійно змінюється, але й розкриває її впливи на економіку, політику, родину. М.Вебер надає перевагу світовим релігіям та досліджує їх вплив на зміни в історії.

У праці "Протестантська етика і дух капіталізму" М.Вебер аналізує вплив християнської релігії на історію Західної Європи. Окрім того, німецький дослідник аналізує типи релігійних організацій, що призводять до розгляду взаємовідносин між церквою і сектами.

Відомий український вчений О. Погорілий у передмові до праці М.Вебера зазначає: "М.Вебер вніс також серйозні корективи у розуміння фундаментальної проблеми взаємозв'язку між економікою і суспільством. Він надав цій проблемі більш коректного наукового формулювання, показавши, що питання про "первинність" чи "вторинність" економічних відносин взагалі лежить за межами можливостей емпірично-наукового обґрунтування і що з емпіричного погляду обидві "великі каузальні гіпотези" – як Марксова, так і протилежна їй – однаковою мірою можливі. Спираючись на аналіз величезного фактичного матеріалу, вчений показав, що духовні запити людей можуть виступати не менш важливим чинником історичного прогресу, аніж їх матеріальні інтереси (що стало, зокрема, одною з причин тривалого замовчання його праць правовірними марксистами). Застосувавши поняття "раціоналізації", М. Вебер дав оригінальне пояснення особливостей економічного, соціально-політичного і культурного розвитку західного суспільства нового часу, а це, у свою чергу, дозволило по-новому глянути на предмет, функції і методи соціології, його працю "Протестантська етика і дух капіталізму" справедливо відносять до числа класичних творів світової соціологічної думки" [2, с. 3].

І моральну релігію І.Канта, і релігію любові Л. Фюєрбаха можна кваліфікувати лише як покров, за яким існує безрелігійна етика – у першому випадку, а у другому – теж світська мораль, але така, що прикрита релігійними гаслами та термінами. Отже, незважаючи на різноманітні підходи до проблем етики і релігії у І.Канта і Л.Фюєрбаха, можна виділити спільний методологічний принцип, який обґрунтовує необхідність аналізу релігії й моралі як змістовно подібних феноменів. Вочевидь, що такий синтетичний підхід, що мав свій вираз в ідеї "моральної релігії", у подальшому суттєво впливав на розвиток протестантської теологічної думки, спрямував її на шлях поступової етизації та концентрацію уваги на питанні земного життя.

Якщо звернутися до такого феномену як капіталізм, то його виникнення можна пояснити: по-перше, протестантською етикою накопичення капіталу; по-друге, переходом від прошарків у суспільстві до феодальної корпоративної держави до громадянського суспільства та інституціям формального права; по-третє, розвитком мануфактурної організації виробництва; по-четверте, секуляризацією та раціоналізацією європейського життя (гуманізм, Реформація, Ренесанс); по-п'яте, розвитком мореплавання та великими географічними відкриттями.

Список використаних джерел

1. Антропов, В. В. Этика и религия в философии Людвига Фейербаха /В.В.Антропов. – Вестник Московского университета. – Серия 7. Философия. – 2004. – № 1. – С. 98-117.
2. Вебер, М. Протестантська етика і дух капіталізму /М. Вебер. – [Пер. з нім.; Передмова О.І.Погорілого.] – К.: Основи, 1994. – 261 с.
3. Кант, И. Рецензия на книгу И.Шульца "Опыт руководства к учению о нравственности" / И. Кант: соб.соч. в 6-ти т. – М.: Мысль, 1965. – Т.1. – 603 с. Мысль, 1971. – Т.2. – С. 530-556.

4. Кант, И. Критика чистого разума /И.Кант. – Пер. с нем. Н. Лосско-го сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканяном и | М. И. Иткиным |; Примеч. Ц. Г. Арзаканяна. – М.: Мысль, 1994. – 591, [1] с.

5. Кант, И.Критика практического разума /И.Кант. Соб. соч. в 6-ти т. – М.: Наука, 1964. – Т.4. – 489 с.

6.Кант, И. Религия в пределах только разума /И.Кант. Собрание сочинений в 8 томах. – Т.6. – М.:Наука, 1995. – С. 5-224.

7.Фейербах, Л. Сущность веры по Лютеру. Дополнение к "Сущности христианства" /Л.Фейербах. Сочинения в 2 т. – Т. 2. М.: Наука, 1995. – С.321-365 (Сер. Памятники философской мысли).

8. Фейербах, Л. Сущность христианства /Л.Фейербах. Сочинения в 2 т. – Т. 2. – М.: Наука, 1995. – С.5-320. (Сер. Памятники философской мысли).

9. Bourdeau, M. Les Trois États: science, théologie et métaphysique chez Auguste Comte. /M.Bourdeau. – Paris:BPM, 2006. – P.34-50.

10.Grange, J. La philosophie d'Auguste Comte: science, politique, religion. / J. Grange. – Paris: Presses Universitaires de France, 1996. – P.31 – 45.

11.Wartelle, J.-Cl. L'héritage d'Auguste Comte, histoire de "l'Eglise" positiviste. /J.-Cl. Wartelle. – Paris: Presses Universitaires de France, 2001. – P.37-89.

Надійшла до редколегії 17.05.16

И. В. Шаврина

СООТНОШЕНИЕ РЕЛИГИИ И МОРАЛИ КАК ОСНОВА МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОТЕСТАНТСКОЙ ТЕОЛОГИИ: КАНТ И Л.ФЕУЕРБАХ

В статье раскрываются основные положения основателя немецкой классической философии Канта и Л.Феуербаха о взаимосвязи между религией и этикой, религиозными и нравственным принципам. Несмотря на различные подходы этих двух авторов, они оба создают нерелигиозную мораль. В дальнейшем их "моральная религия" влияет на процессы модернизации протестантской теологии, происходит ее этизация, особое внимание уделяется именно вопросам земной жизни человека, его стремлениям и желаниям, умению жить в социуме.

Ключевые слова: религия, этика, мораль, нравственность, человек, социум, протестантизм, модернизм, протестантская теология, этизация, религиозная антропология

I. V. Shavrina

VALUE RELIGION AND MORALITY AS A BASIS FOR THE MODERNIZATION OF PROTESTANT THEOLOGY: IMMANUEL KANT AND L.FOYERBAH

The article describes the main provisions founder of German classical philosophy Immanuel Kant and L.Fouerbaha the relationship between religion and ethics, moral and religious principles. Despite the different approaches of the two authors, they both create secular morality. Later their "moral religion" affects the processes of modernization Protestant theology, it is crossbreeding, special attention is paid to issues of earthly life, his desire and ability to live in society.

Keywords: religion, ethics, morality, people, society, Protestantism, modernism, Protestant theology, ethics procession, religious anthropology